

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ НА ЦІНИ В УКРАЇНІ

Викладено результати дослідження впливу основних заходів агропродовольчої політики на динаміку цін продукції рослинництва. Зокрема, визначено вплив пільгового режиму ПДВ (та його відміни), мита на експорт соняшнику, пільгових кредитів та Меморандуму про взаєморозуміння з експортерами зерна на рівень закупівельних цін та доходи сільгоспвиробників. Наведено пропозиції щодо вдосконалення кожного інструменту регулювання.

К л ю ч о в і с л о в а : агропродовольча політика, ціни, волатильність, ПДВ, експорт, кредити, сільськогосподарські підприємства.

Державна політика є, мабуть, найголовнішою причиною посилення цінових коливань на ринку продовольства. Активне втручання уряду, зокрема у сферу тарифних та нетарифних обмежень зовнішньої торгівлі, у короткостроковому періоді зумовлює порушення рівноваги на внутрішніх ринках, впливаючи й на глобальне середовище. Накладаючи торговельні обмеження, країна дещо звужує світовий ринок. Чим меншим є глобальний ринок, тим більші коливання цін необхідні для збалансування попиту та пропозиції на ньому. У довгій перспективі невідале регулювання зовнішньоекономічної діяльності призводить до зниження ефективності та інвестиційної привабливості аграрного сектора країни.

Через це одним із ключових завдань у рамках торговельних переговорів СОТ стала побудова інтегрованого світового ринку, який був би достатньо великим для того, щоб погасити локальні стрибки попиту та пропозиції при обмеженому коливанні цін. З цієї точки зору тарифікація імпорتنих бар'єрів згідно з угодами Уругвайського раунду переговорів, а також політика лібералізації ринків стали суттєвими кроками вперед на шляху до побудови інтегрованого глобального ринку продовольства.

На щастя, поточний етап аграрної реформи в Україні характеризується поступовим переходом до умов вільної торгівлі, відмовою від втручання держави у ринок. Зазначимо, що більшість наукових публікацій, присвячених проблемі волатильності українських цін, акцентують увагу на наслідках експортних квот, прийнятих у 2008 р. та 2010 р. При цьому дослідники майже не вивчають вплив сучасних інструментів агрополітики на ціни внутрішнього ринку, які формують дохід сільгоспвиробників.

Питання, пов'язані з впливом державної політики на агропродовольчі ціни, наводяться у роботах вітчизняних науковців С.Дем'яненка, О.Шубравської, Б.Пасхавера, О.Нів'євського. Крім того, проблеми ціноутворення на ринку сільськогосподарської продукції в контексті реформування аграрної політики

в Україні вивчав ряд зарубіжних вчених: Х.Штрубенхофф, Ш. фон Крамон-Таубадель, А.Кун.

Спробуємо оцінити ефект окремих політичних заходів на цінову кон'юнктуру агропродовольчого ринку України.

1. Пільговий режим ПДВ

Пільговий режим сплати податку на додану вартість був уведений 1999 р. з метою підтримки сільгоспвиробників. Він передбачав, що сума ПДВ, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільгосптоварів та послуг, не підлягає сплаті до бюджету та залишається у розпорядженні такого підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої постачальнику на вартість товарів, основних фондів, придбаних (споруджених) платником для їх використання у виробництві сільськогосподарської продукції, а за наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей.

Використовувати спеціальний режим мав право тільки такий суб'єкт, основною діяльністю якого є поставка вироблених ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільгосптоварів становить не менше 75% вартості товарів та послуг, поставлених протягом попереднього року [1].

Цей режим діяв лише до недавнього часу. Наприкінці 2015 р. Верховна Рада схвалила зміни до Податкового кодексу щодо підходів до нарахування пільгового ПДВ.

Відповідно до Закону України від 24 грудня 2015 р. № 909-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" з 1 січня 2016 р. до 1 січня 2017 р. зарахування коштів на спеціальні рахунки сільськогосподарських підприємств стало диференційованим залежно від виду діяльності: за операціями при постачанні зернових і технічних культур – 15%, продукції тваринництва – 80%, інших с/г товарів і послуг – 50%. Відповідні суми коштів мали вноситися на спеціальні рахунки та залишатися в розпорядженні сільськогосподарського підприємства для використання у виробництві сільгосптоварів та послуг. Натомість закон передбачав повернення ПДВ при експорті сільськогосподарської продукції.

Теоретичні дослідження свідчать про те, що неповернення ПДВ експортерами має такий же ефект, як і адвалерний експортний тариф: трейдери змушені знижувати закупівельні ціни всередині країни для того, щоб бути конкурентними на світовому ринку. Цей ефект найбільше проявляється у невеликих країнах, експортна політика яких не може впливати на ціни світового ринку [2].

Тим не менше, після зміни режиму серед експертів існували неоднозначні думки щодо того, як цей законопроект вплинув на внутрішні ціни в Україні. На початку весни 2016 р. вони переважно були впевненими, що повернення експортного ПДВ не матиме кардинального впливу на ціни через непрозорість самого механізму [3].

Щоб перевірити це, варто поглянути на базиси (різницю) українських цін по відношенню до світового ринку. На рис. 1 наведено динаміку розриву цін між українським та європейським ринком для пшениці та кукурудзи. Графіки чітко показують, що у 2016 р. абсолютне значення базису скорочувалося, українські ціни були ближчими до цін на біржі Euronext.

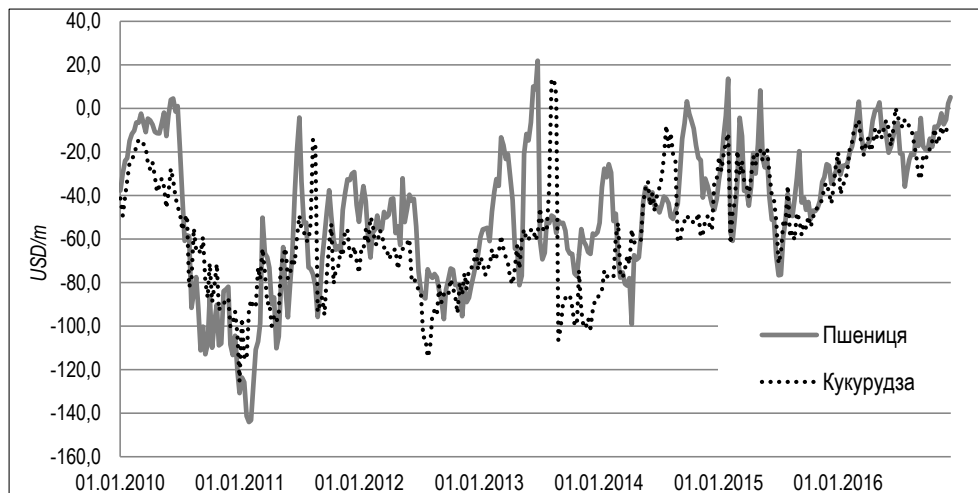

Рис. 1. Динаміка базису ціни пшениці та кукурудзи в Україні (EXW) по відношенню до ціни на біржі Euronext, 2010–2016 рр.

Джерело: за даними УкрАгроКонсалт (URL: <http://www.ukragroconsult.com/http://www.odaconnect.net>).

Для більшої достовірності побудуємо також графік з динамікою цінового базису на український ріпак (рис. 2):

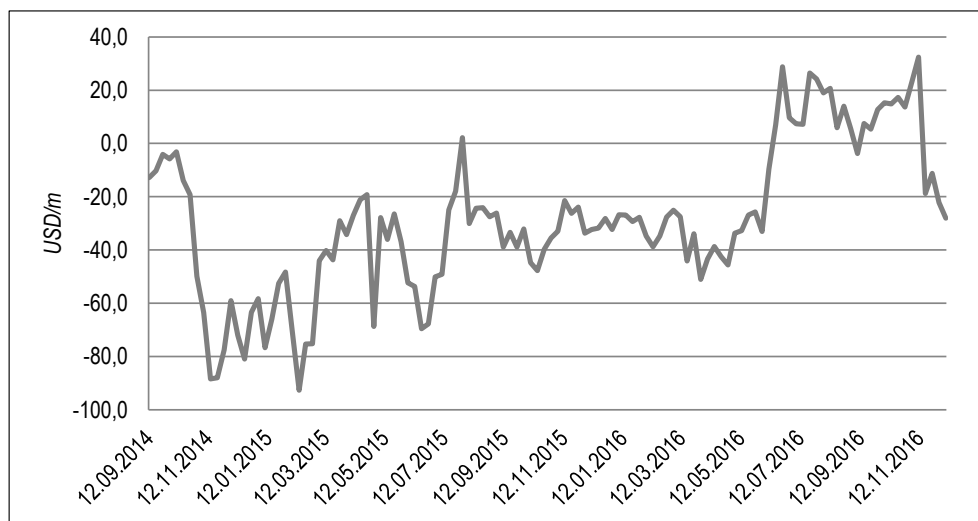

Рис. 2. Динаміка базису ціни ріпаку в Україні (EXW) по відношенню до ціни на біржі Euronext, 2014–2016 рр.

Джерело: за даними УкрАгроКонсалт (URL: <http://www.ukragroconsult.com/http://www.odaconnect.net>).

Зазначимо, що ринок ріпаку в Україні активізується у період з липня (збір врожаю) по грудень–січень (повне вичерпання експортного потенціалу). На рис. 2 чітко видно, що з початку липня 2016 р. значення базису різко зростає завдяки тому, що у закупівельні ціни включається неповернений ПДВ. На ринку зернових культур ця тенденція не була так чітко виражена через поступову інтеграцію режиму оподаткування та постійну торговельну активність. Дискретний характер функціонування ринку ріпаку дозволяє нам зробити висновки, що новий режим ПДВ дійсно сприяє підвищенню закупівельних цін.

Деякі вітчизняні дослідження наголошують на негативних наслідках пільгового податкового режиму, який існував до 2016 р. Головними його недоліками були несправедлива конкуренція, звуження спеціалізації виробництва та зміщення її в бік культур, які експортуються [4]. Зазначимо, що при новому режимі ця тенденція може посилитися: зростатимуть лише внутрішні ціни на ті види культур, які масово експортуються. Це знизить диверсифікацію виробництва, необхідну для забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

2. Мито на експорт насіння соняшнику

Ефективність тарифних обмежень експорту соняшнику в Україні викликає багато суперечок у експертів з аграрної економіки. У 90-х роках минулого століття експортне мито на соняшник не встановлювалося, але така ситуація негативно вплинула на загальний стан олійно-жирової галузі України, оскільки не повністю використовувалися виробничі потужності олійно-жирових підприємств, олія надходила за імпортними контрактами. Для захисту галузі у цей період було впроваджено експортне мито на насіння соняшнику в розмірі 23% ,відповідно до Закону України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур" (від 10.09.1999 р., № 1033-XIV) [5]. Проте вже у 2001 р. у цей законопроект були внесені поправки, внаслідок чого експортне мито зменшилося до 17%. Такі заходи значно зменшили обсяг експорту українського насіння соняшнику та дозволили переорієнтувати діяльність компаній на виробництво олії всередині країни.

У перебігу переговорів про приєднання до СОТ Україна зобов'язалася скорочувати експортне мито щорічно на 1 в.п. з 16% на момент приєднання, доки ставка не досягне 10% (2014 р.). Після підписання угоди про ЗВТ з ЄС Україна зобов'язується скорочувати експортне мито на 0,9 в.п. щороку до 2023 р. (за 10 років) [6, с. 1610], починаючи з дати підписання. Додатком I-D до Угоди також запроваджено можливість застосування додаткового експортного мита при експорті з України до ЄС більш як 100 тис. т насіння на рік. Максимальний розмір цього додаткового мита визначено таким чином, щоб після об'єднання основного та додаткового мит їхній сукупний розмір становив до 10% ціни (тобто рівень, прописаний в угоді із СОТ) [7].

Наслідком встановлення експортного тарифу стало зростання переробних потужностей в олійному комплексі. За даними національної асоціації "Укролія-пром", з моменту введення у 1998 р. експортного мита на соняшникове насіння в Україні було запущено 35 нових олійнопереробних підприємств [8]. Зростання переробних потужностей відбувалося в період високих світових цін на олію, які забезпечували рентабельність переробки. Це обумовило нарощування виробництва соняшnikової олії всередині країни (рис. 3).

У міру насичення світового ринку олій ціни на продукти переробки соняшнику знизилися. Надлишок переробних потужностей зумовив активний попит на соняшник, у результаті чого ціни на сировину "просіли" не так значно, як ціни на олію. На рис. 4 видно, що вартість насіння на базисі СРТ-завод з 2013 р. трималася на рівні 400 дол. США / т. Враховуючи трикратну девальвацію національної валюти, в абсолютному відношенні ціни навіть демонстрували поступове зростання. Це було можливим за рахунок ринкової сили сільгоспвиробників: у результаті роздутого попиту у вигляді вже побудованих заводів вони могли встановлювати вигідні для себе ціни, зважаючи на реальний валютний курс, а не кон'юнктуру світового ринку олій. На відміну від ринків інших культур, де най-

більший вплив мають великі міжнародні трейдери, український ринок соняшнику залишається "ринком продавця" із причини експортного тарифу та іммобільності основних потужностей переробного сектора. У цьому випадку підвищення маржі переробників можливе за рахунок вертикальної інтеграції з самими сільськогосподарськими підприємствами або переходу в більш глибоку переробку. Останній варіант є кращим, оскільки лише 10% української соняшникової олії підлягає рафінуванню всередині країни.

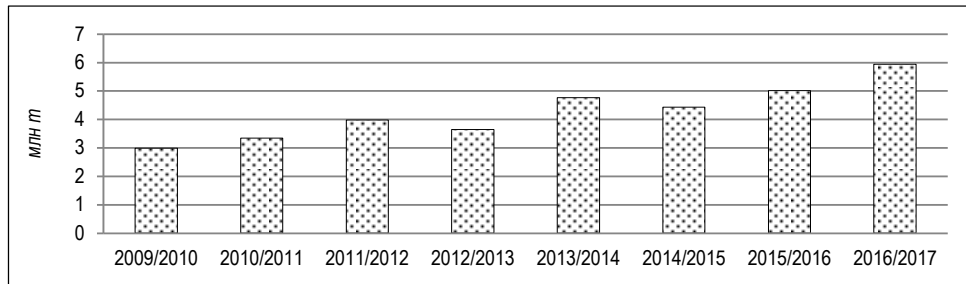

Рис. 3. Динаміка обсягу виробництва соняшникової олії в Україні, 2009–2017 рр.

Джерело: за даними Держстату України.

Рис. 4. Динаміка цін на соняшникове насіння та олію в Україні, 2010–2016 рр.

Джерело: за даними АПК-Інформ (URL: <https://www.apk-inform.com>).

Також на графіку можна побачити, що різниця між експортною та внутрішньою ціною на соняшник зменшується. Отже, переробники купують сировину за світовими цінами, але не отримують велику частину доданої вартості за рахунок недостатньо глибокої переробки та низьких цін на світовому ринку. В такому разі доходи виробників за наявності експортного тарифу та його відсутності є приблизно однаковим.

Деякими вітчизняними економістами були зроблені розрахунки щодо визначення оптимальної ставки експортного мита на соняшникове насіння. Так, А.Кун та О.Нів'євський у 2004 р. запропонували для визначення оптимального рівня експортного мита формулу, що включала еластичність світового попиту та частку України у світовому експорті насіння соняшнику. У процесі дослідження було отримано два значення для оптимального тарифу (12 та 6%) і як середній показник

визначено 9%. Проте автори наголошують на необхідності врахування більш широкого інтервалу можливих значень, враховуючи труднощі з точною оцінкою всіх необхідних параметрів (зокрема, прогнозним рівнем врожаю соняшнику в Україні та інших країнах-експортерах) [9].

Для розрахунку наслідків скасування експортного мита та визначення його оптимального рівня на нинішньому етапі розвитку олійно-жирової галузі в контексті приєднання України до СОТ та створення ЗВТ з ЄС експерти Українського клубу аграрного бізнесу в 2010 р. запропонували використати багаторегіональну модель загальної рівноваги. Результати дослідження продемонстрували загрози відміни тарифу. Зокрема, при зростанні експорту насіння соняшнику і зменшенні обсягів його переробки в Україні втрати бюджетних надходжень щорічно становитимуть 275 млн грн, споживчі витрати населення зростуть на 664 млн грн, кормовий сектор збільшить витрати на 114 млн грн, а доходи виробників олії знизяться на 442 млн грн (станом на 2010 р.). Навіть із урахуванням можливих додаткових доходів аграріїв у розмірі 773 млн грн загальна зміна добробуту української економіки від скасування експортного мита була би негативною – на рівні понад 722 млн грн. Ще більші втрати, що досягатимуть 1 млрд грн, передбачалися від зменшення зайнятості в олійно-жировій промисловості.

З іншого боку, критики експортного мита у своїх дослідженнях зазначають про швидке зростання площ під соняшником унаслідок активного попиту переробників. Так, у період з 1990 р. до 2016 р. посіви цієї культури зросли майже в чотири рази – з 1,6 до 6,2 млн га. При цьому динаміка зростання площ у період після встановлення мита значно перевищує темпи у "домитний" період. Як наслідок, зараз у деяких регіонах частка соняшнику в сівозміні перевищує 30%. Зазначимо, що при традиційних способах обробки ґрунту цю культуру слід було би сіяти в одному й тому ж місці не частіше, ніж один раз у 5–6 років. Соняшник є найбільш прибутковою культурою: за даними Мінагропроду України, у 2016 р. його рентабельність становила 61,9% [10]. Враховуючи відсутність ринку сільськогосподарських земель та пасивну політику уряду щодо державної регламентації норм сівозмін, подібна ситуація призводить до виснаження ґрунтів, екологічних проблем, зниження доходів сільгоспвиробників та продовольчої безпеки держави в довгостроковій перспективі.

Подібну проблему, на жаль, неможливо швидко вирішити шляхом скорочення площі посівів. За розрахунками експертів УКАБ станом на 2010 р, після початку застосування санкцій за недотримання норм сівозмін врожай насіння соняшнику в Україні може знизитись до 4,5 млн т, а це означає, що більша частина виробничих потужностей в Україні простоюватиме [11].

На нашу думку, обидва варіанти негативно впливають на розвиток олійно-жирової галузі в Україні. На період визначення зазначеними дослідниками оптимальної тарифної ставки ситуація у переробному комплексі була не настільки критичною. Незважаючи на низькі світові ціни олійного ринку, потужності для переробки олійних продовжують зростати. Скажімо, у 2016/17 МР олійно-екстракційні заводи України були здатні переробити більш ніж 18–18,5 млн т олійних культур (соняшнику, ріпаку, сої), тоді як у 2014/15 МР лише 15 млн т [12]. При цьому на соняшник припадає понад 10 млн т, тоді як більша частина ріпаку та сої вивозиться за кордон як сировина.

Очевидно, що відміна експортного мита лише погіршить ситуацію: переробники підвищать закупівельні ціни, що стимулюватиме подальше зростання по-

сівних площ соняшнику. Повноцінне вирішення проблеми можливе за рахунок уведення тарифів на експорт культур-замінників – сої та ріпаку. Це дозволить деяким заводам переорієнтувати своє виробництво та знизити попит на соняшник. Оскільки частка цих культур у загальних площах є незначною, то для скорочення посівів соняшнику цього буде недостатньо. Двома обов'язковими факторами вирішення проблеми є припинення будівництва додаткових переробних заводів та законодавча регламентація норм сівозмін.

3. Меморандум про взаєморозуміння з експортерами зерна

Упродовж останніх років Міністерство аграрної політики та продовольства України узгоджує з експортерами граничні обсяги експорту зерна з метою підвищення ефективності ринку та гарантування продовольчої безпеки держави. Результатом переговорів уряду та учасників ринку стає підписання Меморандуму про взаєморозуміння.

Підписання документу зазвичай відбувається у момент, коли відомі основні балансові характеристики зернового ринку, зокрема, обсяг виробництва, запаси на початок сезону, співвідношення продовольчої та фуражної пшениці тощо. При цьому граничні обсяги експорту можуть переглядатися щомісяця.

Таблиця 1

Обсяги експорту зернових культур згідно з Меморандумом про взаєморозуміння з експортерами зерна

Маркетинговий рік	2014/15	2015/16	2016/17
Продовольча пшениця	7,1	8,8	10,1
липень–жовтень;	-	4,3	-
листопад–грудень;	-	1,5	-
січень–березень;	-	1,5	-
квітень–червень	-	1,4	-
Непродовольча пшениця	5,7	7,8	6,4
Ячмінь	4,2	3,9	5,6
Кукурудза	13,2	16	-

Джерело: за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

У додатку до Меморандуму вказуються цільові показники експорту на наступний рік. При цьому для продовольчої пшениці в останні роки складався орієнтовний шоквартальний графік експортних відвантажень. З табл. 1 видно, що у 2015/16 МР половина експортного обсягу продовольчої пшениці була задекларована на I кв. Це рішення було доцільним з точки зору оптимізації логістики (вивезти більше пшениці до надходження на ринок врожаю кукурудзи), але не мало сенсу, враховуючи кон'юнктуру європейського ринку, зокрема рекордні врожаї у Франції (про які було відомо ще на початку літа). Розглянемо динаміку ринку пшениці за цей період (рис. 5).

Як бачимо, більша частина врожаю була продана на початку маркетингового року в період низьких світових цін, викликаних значним зростанням пропозиції. Як наслідок, українські експортери та виробники недоотримали виручки від реалізації своєї продукції. Для порівняння зазначимо, що у Франції, яка також є великим експортером, темпи реалізації пшениці були найбільшими у другій половині маркетингового року. Зазвичай у цей період ціни на світових ринках найвищі. Французький уряд не створював перешкод для експортерів та дозволив їм розробляти власну маркетингову стратегію, спираючись на дослідження кон'юнктури глобального ринку.

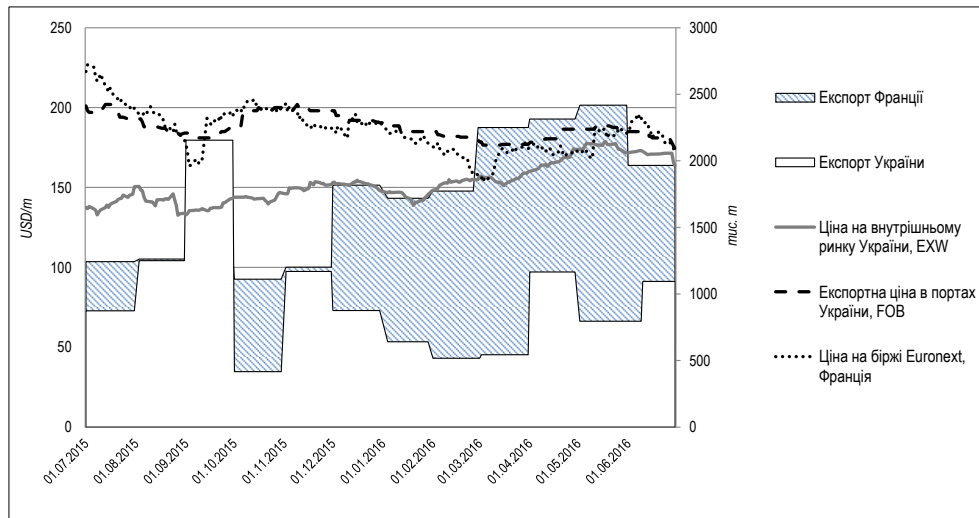

Рис. 5. Динаміка цін та темпи експорту української пшениці у 2015/16 МР

Джерело: за даними УкрАгроКонсалт (URL: <http://www.ukragroconsult.com/http://www.odaconnect.net>).

Очевидно, що активний експорт у період низьких світових цін був обумовлений саме цією асиметрією у графіку експорту. Основних збитків зазнали сільгоспвиробники. З точки зору логіки активний попит на внутрішньому ринку мав би стимулювати підвищення цін, але цього не сталося. Цілком імовірно, що побічним ефектом меморандуму стала картельна змова основних експортерів української пшениці, які відмовлялися підвищувати ціни [13]. У будь-якому разі становище експортерів було значно кращим: низьку маржу вони компенсували швидкістю обороту продукції на своїх елеваторах.

Ряд експертів акцентує увагу на непрозорості умов Меморандуму [13]. Ліміти "дозволеного" експорту не є чітко визначеними. Постійні коригування цього показника можуть зашкодити репутації України як країни-експортера. Крім того, у міру вичерпання цієї "квоти" заяви уряду про можливе директивне обмеження експорту викликать невизначеність на ринку та призведуть до цінових коливань.

Також, на їхню думку, прихід на ринок нових великих зернотрейдерів може посилити конкуренцію за зерно всередині країни та лімітувати маржу експортерів, надаючи певні переваги сільгоспвиробникам та кінцевим споживачам. Ця теза ще раз доводить імовірність цінової змови.

Отже, Меморандум є логічним етапом на шляху розвитку експортної політики від протекціонізму до вільної торгівлі. Цей інструмент є більш адаптованим під ринкові реалії. Так, у ст. 3 зазначено, що "Міністерство надсилає іншим Сторонам письмове повідомлення щодо наближення критичних можливостей експорту щонайменше за два місяці до можливої зміни режимів зовнішньої торгівлі". Цей період дозволяє уникнути катастрофічних цінових коливань усередині країни.

Тим не менш, у міру насичення світового ринку зерна та відсутності періодів високих цін роль Меморандуму в підтриманні продовольчої безпеки знижується. Прогнозоване зростання вітчизняного виробництва зернових культур до 100 млн т та обмежені можливості транспортної інфраструктури також ставлять під сумнів доцільність чіткої регламентації експорту. Подібні угоди мають сенс лише в періоди дефіциту зерна на світовому ринку. В усіх інших випадках вони лише посилюють непрозорість ринкових умов.

4. Програма здешевлення кредитів для сільгоспвиробників

Програми компенсації відсоткових ставок за рахунок бюджетних коштів вперше були запроваджені постановою Кабінету Міністрів України "Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт" від 25 лютого 2000 р. Відповідно до неї у бюджеті з'явилася цільова програма "Часткова компенсація ставки за кредитами комерційних банків, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам для проведення польових робіт". Це зумовило значне поліпшення ситуації на кредитному ринку – надходження кредитних ресурсів у аграрний сектор суттєво збільшилося [14].

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, бюджет програми щодо здешевлення кредитів на 2017 р. становить 350 млн грн. Політика у сфері здешевлення кредитів сільгоспвиробникам регламентується постановою Кабінету Міністрів України № 300 "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів". Згідно з цим законопроектом кредитні пільги надаються за умови, що сума відсотків за користування кредитами не перевищує облікової ставки Національного банку, збільшеної на 3 в.п. на момент укладання договору. Компенсація надається за нараховані та сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами у розмірі 50% облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище за розміри, передбачені кредитними договорами. Компенсації підлягають цільові кредити на поповнення в першу чергу оборотного капіталу (насіння, агрохімікатів, засобів захисту рослин, пального) та деяких видів основного капіталу для фермерів (молодняка сільськогосподарських тварин та птиці). При цьому надання коштів відбувається на конкурсній основі через обласні держадміністрації, а доступ до подібних програм мають підприємства, річна виручка яких за останній рік становила не більше 10 млн грн [15]. За оцінками експертів, при подібній сумі виручки підприємство має земельний банк у середньому 500–600 га. У своїх дослідженнях вони зазначають про те, що цей "поріг входу" є занадто високим.

Спробуємо поглянути на ситуацію з іншого боку: основним локомотивом розвитку галузі рослинництва в Україні є підприємства з великим або середнім земельним банком. За даними Держстату України, близько 80% сільськогосподарських земель припадає на підприємства з площею понад 1000 га [16]. Крім того, багато досліджень зауважують про досягнення максимальної продуктивності саме на великих площах, що сприяє мінімізації витрат на один гектар. Скажімо, при вирощуванні зернових та зернобобових культур витрати мінімізуються при розмірі земельних площ господарства 3000 га і вищих [17]. Таким чином, основні виробники продукції рослинництва не підпадають під програму пільгового кредитування.

Наслідки дорогих кредитів дуже прості: сільгоспвиробники змушені масово реалізовувати свою продукцію за низькими цінами для поповнення оборотних коштів. Зазначимо, що ця стратегія є доцільною в період низької волатильності цін: темп зростання ціни протягом маркетингового року є меншим, ніж відсоткова ставка за кредитом.

Скажімо, у вересні 2015/16 МР фермеру необхідно було поповнити оборотний капітал для успішного закінчення осінніх польових робіт. Середня ціна фуражного ячменю у вересні становила 3000 грн/т EXW. Найвищі ціни на цю культуру

спостерігалися навесні 2016 р. – 3750 грн/т EXW. Таким чином, ціновий приріст становив 25%. Згідно з даними Українського клубу аграрного бізнесу, у другій половині 2015 р. середня відсоткова ставка за кредитом у національній валюті становила 23% [18]. Таким чином, приріст цін лише перекривав відсотки за кредитом і майже не приносив аграрію додаткового прибутку (рис. 6). Крім того, фермер не міг бути впевненим у подальшому зростанні ринку. Найкращим варіантом для нього було реалізувати частину врожаю ячменю відразу та не брати кредит.

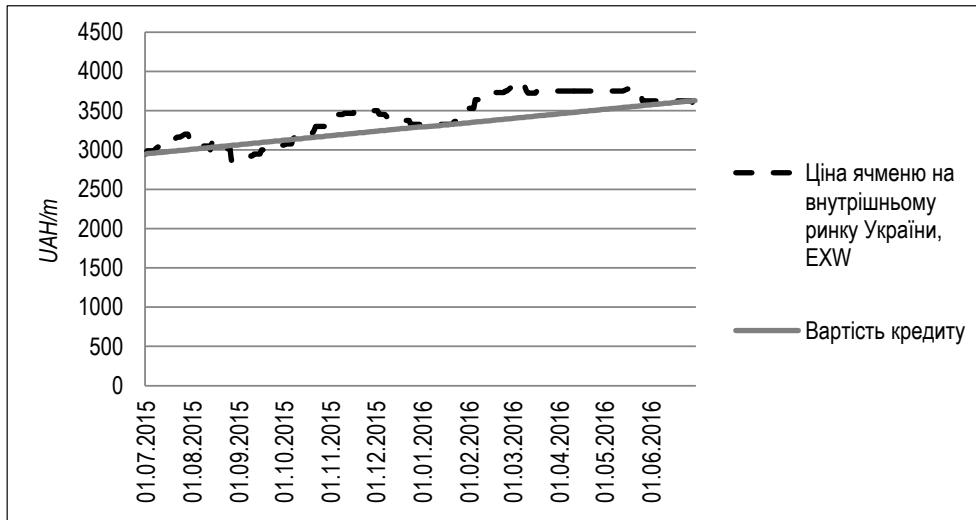

Рис. 6. Потенціал зростання цін на ячмінь по відношенню до суми кредиту

Джерело: розраховано автором.

Для порівняння, приріст цін на продовольчу пшеницю в цьому ж сезоні становив 35% – з 3100 до 4200 грн/т EXW (рис. 7). При значних обсягах цієї культури сільгоспвиробник міг би притримати врожай та взяти позику у фінансової установи.

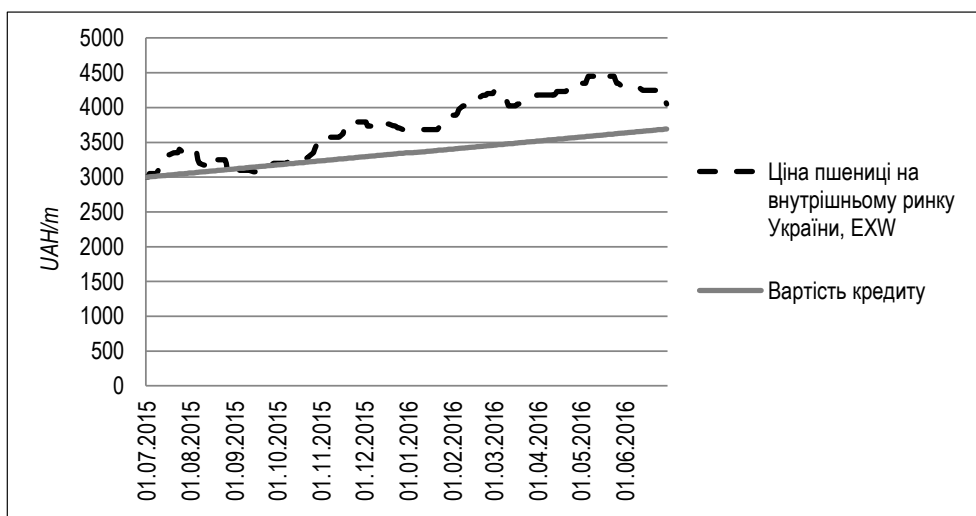

Рис. 7. Потенціал зростання цін на пшеницю по відношенню до суми кредиту

Джерело: розраховано автором.

Проблеми низьких цін реалізації та дорогих кредитів доповнюють одна одну. Низька виручка сільгоспідприємств знижує їх кредитний рейтинг, що викликає зростання ставок за рахунок "доплати за ризик".

Усунути цю проблему можна, поширивши програму пільгового кредитування на всі категорії сільгоспідприємств, які займаються рослинництвом та залежать від сезонних факторів. Слід зазначити, що високий рівень компенсації також є небезпечним, оскільки він може демотивувати виробника аналізувати цінову ситуацію на ринку, використовувати такі інструменти, як аграрні розписки та форвардні контракти.

Висновки. Резюмуючи аналіз впливу агропродовольчої політики на ціни в Україні, зазначимо, що навіть ліберальні заходи регулювання експорту сільськогосподарської продукції можуть значно викривлювати ринкову ситуацію. Експортні тарифи є корисними з точки зору зростання ланцюга створення доданої вартості всередині країни, проте вони мають впроваджуватися у вже сформованому інституційному середовищі (у випадку мита на соняшник – за земельного законодавства, що визначає обов'язкове дотримання сівозмін). Програми здешевлення кредитів мають більше значення у періоди волатильних цін та при умові "зміщення" експорту на початок маркетингового року. Зазвичай у цих умовах темп зростання цін упродовж кампанії перекриває сплату відсотків за кредит.

Важливо також, щоб коротко- та середньострокові політичні заходи спираліся на адекватну оцінку ринкової ситуації та коригувалися відповідно до зміни макроекономічного середовища, а також балансів попиту та пропозиції на світових агропродовольчих ринках. Подібна гнучкість дозволить максимізувати доходи всіх учасників ринку за мінімальних затрат бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Що новий бюджет готує для аграріїв. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/CHto-novuyj-byudzhzet-gotovit-dlya-agrariev>
2. Kulyk I., Herzfeld T., Nivievskiy O. Comparative assessment of Ukrainian grain export policies. Agriculture Policy Report, German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue, 2014. URL: http://apd-ukraine.de/images/APD_APR_01-20134_Getreidehandelspolitik_eng.pdf
3. ПДВ повертається: як вплинули податкові зміни на ринок зерна? *Агравері*. 2016. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/pdv-povertaetsa-ak-vplinuli-podatkovyi-zmini-na-rinok-zerna>
4. Лупенко Ю.О., Тулуш Л.Д. Оподаткування сільського господарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів. *Економіка АПК*. 2016. № 1.
5. Закон України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур". від 10.09.1999 р. № 1033-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. С. 389.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
7. Вплив створення зони вільної торгівлі з ЄС на економіку України. Київ: Міжнародний центр аналітичних досліджень, 2013.
8. Капшук С. Експорт "жиреет" на глазах. *Латифундист*. 2016. URL: <http://latifundist.com/blog/read/1641-eksport-zhireet-na-glazah>
9. Фон Крамон-Таубадель Ш., Дем'яненко С., Кун А. Сільське господарство України: криза та відновлення. Київ: Гарант-Сервіс, 2004. 207 с.
10. Найрентабельнішим залишається вирощування соняшнику. Пояснювальна записка прес-служби Мінагрополітики від 10.05.2017. URL: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/23881>
11. Штрубенхофф Х.В., Ліссітса А., Лапа В. Оцінка впливу скасування експортного мита на насіння соняшнику на економіку України. Київ: Український клуб аграрного бізнесу, 2010. 37 с.

12. Продан И. Рынок подсолнечника 2016/2017, или маслом каши не испортишь. *Латифундист*. 2016. URL: <http://agroportal.ua/ru/views/blogs/rynok-podsolnechnika-20162017-ili-maslom-kashi-ne-ispotish---/>
13. Меморандум Мінагрополітики із експортерами зерна – картельна змова – точка зору. *Агрополіт*. 2016. URL: <https://agropolit.com/news/1742-memorandum-minagropolitiki-iz-eksporterami-zerna--kartelna-zmova--tochka-zoru>
14. Цибок В. О. Бюджетна підтримка розвитку АПК з використанням механізму здешевлення кредитів. *Наукові праці НДФІ*. 2005. № 3 (32). С. 64–70.
15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" від 29 квітня 2015 р. № 300. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF>
16. Давиденко В.М. Рівномірність розподілу земельних угідь у вітчизняній і європейській сільськогосподарській практиці. *Young Scientist*. 2016. № 4. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/14.pdf>
17. Кернасюк Ю.В. Розміри аграрного виробництва в Україні. *Агробізнес сьогодні*. Травень 2016. № 10 (329). URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/5450-rozmiry-agrarnogo-vyrobnnytstva-v-ukraini.html>
18. Ведение аграрного бизнеса в Украине 2016 / Український клуб аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/files/Survey/Doing/Doing2016_rus_web.pdf

Надійшла до редакції 22.08.2017 р.

Мартишев П.А., аспірант

Інститут економіки і прогнозування НАН України

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ НА ЦЕНЫ В УКРАИНЕ

Изложены результаты исследования влияния основных инструментов агропродовольственной политики на динамику цен на продукцию растениеводства. В частности, определено влияние льготного режима НДС (и его отмены), пошлины на экспорт подсолнечника, льготных кредитов и Меморандума о взаимопонимании с экспортерами зерна на уровень закупочных цен и доходы сельхозпроизводителей. Приводятся предложения относительно усовершенствования каждого инструмента регулирования.

Ключевые слова: агропродовольственная политика, цены, волатильность, НДС, экспорт, кредиты, сельскохозяйственные предприятия.

P. Martyshev, Postgraduate Student,

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

THE INFLUENCE OF MODERN TOOLS OF AGRIFOOD POLICY ON PRICES IN UKRAINE

The influence of main agriculture policy tools on the dynamics of crop prices has been investigated. In particular, the impact of the preferential VAT regime (and its abolition), sunflower export duty, preferential loans and the Memorandum of Understanding with grain exporters on the level of farm-gate prices and incomes of agricultural producers were determined. Recommendations regarding each policy tool were provided.

In particular, the main effect of reforming the preferential VAT regime for agricultural producers, which provides the return of the tax on grain exports, is the growth of domestic prices for the value of "non-returned VAT", as well as increased specialization of production, which is harmful to the formation of sustainable agriculture.

The author believes that the establishment of export duty on sunflower seeds contributed to the growth of oil-processing complex capacities, which resulted in high demand and excessively high prices for raw materials inside the country. In addition, given the absence of legislative regulation of crop rotation norms, an increase of planted areas under sunflower leads to the depletion of fertile soils and reduction of the national agricultural potential.

The annual signing of the Memorandum of Understanding with grain exporters increases the opacity of the market because the document regulates export volumes for each marketing year. However, the Memorandum is a more progressive instrument for market regulation and, for example, export quotas; so market participants have time to adapt to changing market conditions.

Also in the publication was analyzed the effect of programs to reduce the cost of loans for agricultural producers. In our opinion, the compensation of interest rates is an extremely important tool because cheap loans increase the liquidity of agricultural enterprises. Thus, farmers can sell their products throughout the marketing year, avoiding mass sales after harvesting, which leads to the drop of domestic prices.

Key words: *agricultural policy, prices, volatility, VAT, exports, loans, agricultural enterprises.*

References

1. What the new budget prepares for the agrarians. Retrieved from <https://uteka.ua/ua/publication/CHtonovyj-byudzheth-gotovit-dlya-agrariiev> [in Ukrainian].
2. Kulyk, I., Herzfeld, T., Nivievskiy O. (2014). Comparative assessment of Ukrainian grain export policies. Agriculture Policy Report. German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue. Retrieved from http://apd-ukraine.de/images/APD_APR_01-20134_Getreidehandelspolitik_eng.pdf
3. VAT is back: what is the impact of the taxation changes on the grain market? (2016). *Agraveri – Agraveri*. Retrieved from <http://agravery.com/uk/posts/show/pdv-povertaetsa-ak-vplinuli-podatkovizmini-na-rinok-zerna> [in Ukrainian].
4. Lupenko, Yu., Tulush, L. (2016). Taxation of the agriculture in conditions of the transformation of taxation regimes. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 1 [in Ukrainian].
5. The Law of Ukraine "On the rates of export duty on seed of certain oilseed crops" of 10.09.1999 No 1033-XIV (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 44, 389 [in Ukrainian].
6. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
7. The influence of the creation of the free trade zone with the EU on Ukrainian economy (2013). Kyiv: International Center of Analytical Research [in Ukrainian].
8. Kapshuk, S. (2016). Exports is rapidly fattening up. (in Ukrainian). *Latifundist – Latifundist*. Retrieved from <http://latifundist.com/blog/read/1641-eksport-zhireet-na-glazah> [in Russian].
9. Von Kramon-Taubadel, Sh., Demianenko, S., Kun, A. (2004). Ukraine's agriculture: crisis and revival. Kyiv: Harant-Servis [in Ukrainian].
10. Growing sunflowers remains the most profitable. Explanatory note of the Press Service of the Ministry of Agrarian Policy of 10.05.2017. Retrieved from <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/23881> [in Ukrainian].
11. Schrubenhoff, H.W., Lissitsa, A., Lapa, V.. (2010). Assessment of the impact of the cancellation of export duty on sunflower seeds on Ukraine's economy. Kyiv: Ukrainian Club of Agrarian Business [in Ukrainian].
12. Prodan, I. (2016). Sunflower market 2016/2017, or butter never spoils the porridge. *Latifundist – Latifundist*. Retrieved from <http://agroportal.ua/ru/views/blogs/rynok-podsolnechnika-20162017-ili-maslomkashi-ne-isportish--/> [in Russian].
13. Memorandum of the Ministry of Agrarian Policy with grain exporters is a cartel conspiracy: a point of view (2016). *Agropolit – Agropolit*. Retrieved from <https://agropolit.com/news/1742-memorandum-minagropolitiki-iz-eksporterami-zerna--kartelna-zmova--tochka-zoru> [in Ukrainian].
14. Tsybok, V. (2005). Budget support of the development of agro-industrial complex with the use of the mechanism of credit cheapening. *Naukovi pratsi NDFI – NDFI research works*, 3 (32), 64-70 [in Ukrainian].
15. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the regime for using the funds provided in the state budget for financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing credit rates" of April 29, 2015 No 300. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].
16. Davydenko, V. (2016). Uniformity of the distribution of land in domestic and European agricultural practice. *Young Scientist – Young Scientist*, 4. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/14.pdf> [in Ukrainian].
17. Kernasyuk, Yu. (May, 2016). The sizes of agrarian production in Ukraine. *Ahrobiznes s'ohodni – Agribusiness today*, 10 (329). Retrieved from <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/5450-rozmiry-agrarnogo-vyrobnytstva-v-ukraini.html> [in Ukrainian].
18. Doing agrarian business in Ukraine 2016. Ukrainian Club of Agrarian Business. Retrieved from http://ucab.ua/files/Survey/Doing/Doing2016_rus_web.pdf [in Russian].